

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

ในบรรดากวีไทยที่ได้ชื่อว่ามีความสามารถในชั้นยอดเยี่ยมนั้น ผู้วิจัยให้ความสนใจเป็นพิเศษอยู่ท่านหนึ่ง คือ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) กวีเอกแห่งสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทั้งนี้ เนื่องจากท่านเป็นกวีที่มีความสามารถในการแต่งคำประพันธ์ได้หลายชนิด ดังปรากฏในลิลิตและนิราศของวีรกรรมระนั้นทน ว่า

เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นกวีที่มีชื่อเสียงว่ามีความสามารถในทางแต่งคำประพันธ์ทุกชนิด ในทางโคลงก็แต่งได้ทัดเทียมกวีที่มีชื่อเสียงเด่นในทางโคลง เช่น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ในทางกลอนก็ปรากฏว่า กลอนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) สามารถสู้กลอนของสุนทรภู่ได้ ทั้ง ๆ ที่กลอนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่งแบบกลอนธรรมดา มิได้ใช้ลักษณะสัมผัสแบบกลอนกลบทแบบสุนทรภู่ใช้ เช่น กลอนในเรื่องกาพย์คำกลอน ก็มีความไพเราะจับใจ และเป็นบทขับร้องเพลงไทยก็มี ไม่เพียงแต่จะเชี่ยวชาญในทางแต่งคำประพันธ์ทุกชนิดเท่านั้น เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ยังสามารถในทางแต่งร้อยแก้วอีกด้วย ผลงานที่ปรากฏคือ สามก๊ก และราชาธิราช เป็นต้น ¹

¹ วีรกรรมระนั้นทน, ลิลิตและนิราศ (พระนคร : โรงพิมพ์พิมพ์แอม, 2517), หน้า 67 - 8.

นอกจากจะแต่งคำประพันธ์โคตี่ทกชนิดแล้ว เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ยังสามารถแต่งหนังสือโคตี่หลายประเภท ตั้งแต่เรื่องทำนองพงศาวดารอันเกี่ยวแก่กลอุบายในการศึกสงคราม เช่น สามก๊ก และราชาธิราช วรรณคดีทางพุทธศาสนา เช่น ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ไปจนถึงนิทานธรรมคา เช่น ลิลิตเพชรมงกุฏ แต่ละเรื่องก็มีสำนวนโวหารและการดำเนินเรื่องเหมาะแก่จุดประสงค์ของเรื่องประเภทนั้น ๆ จึงนับได้ว่าเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นผู้มั่งมีอัจฉริยะทางแต่งหนังสือโดยแท้

ผู้วิจัยมีความประสงค์จะศึกษางานทางวรรณคดีชิ้นโคตี่ชิ้นหนึ่งของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) โดยละเอียด งานของท่านมีอยู่หลายชิ้นด้วยกัน บางชิ้นก็มีชื่อเสียงจนได้รับยกย่องจากคนทั่วไป แต่บางชิ้นก็แทบจะไม่มีใครรู้จักเลย ผู้วิจัยมีโคตี่ตั้งใจจะเลือกศึกษางานชิ้นที่มีชื่อเสียงดีเด่น เป็นต้นว่า สามก๊ก หรือกาเก็กากลอน เนื่องจากเห็นว่างานชิ้นสำคัญเหล่านี้ล้วนแต่มีผู้คนคว่ำรายละเอียดต่าง ๆ ไว้แล้ว ผู้ที่สนใจจะศึกษาสามารถหารายละเอียดเกี่ยวกับหนังสือดังกล่าวโคตี่อย่างพอเพียง ผู้วิจัยจึงโคตี่ตกลงใจจะวิจัยงานของท่านที่อยู่ในเกณฑ์ไม่มีชื่อเสียง เพราะนอกจากจะไม่เข้าชอนกับงานคนคว่ำวิจัยของท่านผู้รู้ท่านอื่น ๆ แล้ว ยังเท่ากับเป็นการแนะนำงานอีกชิ้นหนึ่งของท่านต่อผู้ที่ยังไม่เคยศึกษาคูวญ งานที่เลือกมาวิจัยครั้งนี้ คือ ลิลิตเพชรมงกุฏ

ลิลิตเพชรมงกุฏเป็นงานชิ้นหนึ่งซึ่งไม่มีใครได้รับการกล่าวขวัญถึงนักของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ทั้งนี้เนื่องจากเป็นงานชิ้นแรก ๆ แต่งขึ้นในสมัยที่ท่านยังมีโคตี่มีชื่อเสียงว่าเป็นกวีที่เชี่ยวชาญ ความไพเราะของคำประพันธ์ของลิลิตเพชรมงกุฏยังอยู่ในเกณฑ์ปานกลางเมื่อเปรียบเทียบกับงานชิ้นอื่น ๆ การยกตัวอย่างงานทางวรรณคดีของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ในหนังสือต่าง ๆ ก็มักจะเอ่ยถึงแต่งานชิ้นเด่น ๆ ของท่าน อีกประการหนึ่ง ในบรรดาคำประพันธ์ประเภทลิลิตนี้ มีลิลิตอยู่สองเรื่องด้วยกันที่ถือกันว่าเป็นงานชิ้นเอก คือ ลิลิตพระลอกกับลิลิตทะเลงพาย ซึ่งมีความดีเด่นหาที่เทียบเคียงโคตี่ยาก เมื่อกล่าวถึงวรรณคดีประเภทลิลิต คนส่วนใหญ่จึงมุ่งไปที่ลิลิตพระลอกกับลิลิตทะเลงพาย ทำให้ลิลิตเรื่องอื่น ๆ

รวมทั้งลิลิตเพชรมงกุฎได้รับความสนใจน้อยลงไปกว่าที่ควรจะเป็น หนังสือประเภทประวัติ
วรรณคดี และหนังสือเชิงวรรณคดีวิจารณ์ต่าง ๆ จึงแทบจะไม่กล่าวถึงลิลิตเพชรมงกุฎเลย
นอกจากจะระบุว่า เป็นงานชิ้นหนึ่งของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เท่านั้น ถ้าจะมี
รายละเอียดอยู่บ้างก็เป็นแต่เพียงข้อความสั้น ๆ เช่น

ลิลิตเพชรมงกุฎเป็นลิลิตสถาปนา แบบเขียนทำนองเดียวกับลิลิตพระลอ
แต่เนื้อเรื่องคัดแปลงมาจากเรื่องท้าววิกรมมาทิตยหรือเวตาล เจ้าพระยา
พระคลัง (หน) คงจะได้แต่งเรื่องนี้ขึ้นเป็นเรื่องแรกระหว่าง พ.ศ.
2310 - 2322 ถึงแม้ว่าความไพเราะจะไม่เด่นเท่าลิลิตพระลอ ลิลิต
เพชรมงกุฎนี้ก็มี ความไพเราะอยู่พอควร นอกจากนี้ ถ้อยคำที่ใช้เป็นถ้อยคำ
ง่าย ๆ สามารถอ่านเข้าใจได้โดยตลอด¹

มีหนังสืออยู่ 2 เล่มที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับลิลิตเพชรมงกุฎไว้มากกว่าหนังสือ
อื่น ๆ คือ ลิลิตและนิราศของวัชร รมยะนันท์ และประวัติวรรณคดีของคณะอาจารย์
ภาษาไทยโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา หนังสือสองเล่มนี้กล่าวถึงลิลิตเพชรมงกุฎในคำ
ผู้แต่ง สันนิษฐานเวลาที่แต่ง ความมุ่งหมายของการแต่ง ที่มาของเรื่อง เนื้อเรื่อง
การดำเนินเรื่อง ลักษณะคำประพันธ์ ตลอดจนจนตัวอย่างคำประพันธ์ที่ไพเราะและโวหาร
ที่ดีเด่น นอกจากนั้น ลิลิตและนิราศยังชี้ให้เห็นความสำคัญของลิลิตเพชรมงกุฎไว้ด้วยว่า

ลิลิตเพชรมงกุฎเป็นงานที่แสดงฝีมือของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)
ในทางแต่งโคลงและราย... ในเรื่องลิลิตเพชรมงกุฎลิลิตพยุหยาตรา
เพชรพวง และลิลิตศรีวิชัยชาดก ทั้ง 3 เรื่องนี้ลิลิตเพชรมงกุฎแต่งได้ดี
เด่นที่สุด และยังแสดงภูมิรู้ในทางรัฐภาษาสันสกฤตของผู้แต่งอีกด้วย

¹ สิทธิฯ พินิจภูวดล และคนอื่น ๆ, ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย, (พระนคร :
โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2518), หน้า 184.

เพราะเรื่องเวตาลนี้ในสมัยที่เจ้าพระยาพระคลัง (หน) นำเค้าเรื่อง
มาแต่งคงจะไม่มีต้นฉบับเป็นภาษาอื่นเข้ามาในประเทศไทยเหมือนดัง
สมัยที่ น.ระ.ส. ได้ทรงเรื่องเวตาล ซึ่งต้นฉบับเป็นภาษาอังกฤษของ
เซอร์ริชชิต เบอรตัน และปรากฏว่า เนื้อเรื่องของลิลิตเพ็ชรมงกุฏ
กับเนื้อเรื่องในนิทานเวตาลตรงกัน ¹

ส่วนหนังสือประวัติวรรณคดีไค้รักชวนให้ผู้ศึกษาให้ความสนใจลิลิตเพ็ชรมงกุฏกัน
มากขึ้น โดยกล่าววว่า

เรื่องลิลิตเพ็ชรมงกุฏนี้สังเกตดูไม่สู้เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายนัก
โดยที่ไม่ค่อยเห็นอ้างเป็นตัวอย่างในที่อื่น ๆ สมเด็จพระยาตาก
ราชานุภาพได้เคยทรงพิจารณา/เปรียบเทียบลิลิตก็ยกลิลิตเพียงสามเรื่อง
มากล่าว คือ ลิลิตพระลอ ลิลิตมวนพาย และลิลิตตะเลงพ่ายเท่านั้น
หาได้ยกลิลิตเพ็ชรมงกุฏมากล่าวเปรียบเทียบด้วยไม่

จะน่าเสียดายมากถ้าเราอ่าน "เพ็ชรมงกุฏ" นี้ไปเสียโดยไม่
พิจารณาถึงความดีความงามเสียเลย จริงอยู่เรื่องนี้แต่งไม่ได้ดีเท่า
ลิลิตพระลอซึ่งเป็นยอดของลิลิต แต่เราก็ควรคิดว่านี่เป็นงานของกวีที่
เป็นทหาร และคงจะเป็นเรื่องแรกที่แต่งขึ้น จะเอาให้ตีเค้นเกินหน้าของ
เกาอย่างใดก็ได้ ถ้าเรามองในแง่ที่ผู้แต่งมีใจรักงานประพันธ์ มีความ
พากเพียรอดสาหัสแต่งจนจบบริบูรณ์ ซึ่งไม่ใช่ของง่าย ๆ นักแล้ว คงจะ
เห็น "ลิลิตเพ็ชรมงกุฏ" มีค่าขึ้นบ้าง ²

¹ วัชรวิ รมยะนันท์, เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

² คณะอาจารย์ภาษาไทย โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา, ประวัติวรรณคดี
(พระนคร : โรงพิมพ์พิริยกิจ, 2494), เล่ม 2, หน้า 228 - 9.

เนื่องจากหนังสือทั้งสองเล่มเป็นเพียงหนังสืออ่านประกอบการเรียนวรรณคดี รายละเอียดที่ปรากฏในหนังสือจึงเป็นเพียงข้อมูลเกี่ยวกับลิลิตเพชรมงกุฎอย่างกว้าง ๆ เป็นการแนะนำลิลิตเพชรมงกุฎต่อนักเรียนนักศึกษาเท่านั้น ยังมีประเด็นที่น่าคิดว่าเกี่ยวกับลิลิตเพชรมงกุฎซึ่งสมควรจะได้ศึกษาวิจัยโดยลึกซึ้งเพิ่มเติมอีกหลายประการ ผู้วิจัยจึงเห็นสมควรจะได้นำลิลิตเพชรมงกุฎมาวิเคราะห์โดยละเอียด เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจต่อไป

ความหมายของการวิจัย

ผู้วิจัยมีจุดประสงค์จะศึกษาวิเคราะห์ลิลิตเพชรมงกุฎโดยละเอียดทุกแง่มุมเท่าที่จะสามารถทำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์ในด้านลักษณะการแต่ง คำประพันธ์ และเนื้อเรื่อง เพื่อที่จะเชิดชูความสามารถทางด้านกาพย์การแต่งคำประพันธ์ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)

นอกจากการวิเคราะห์คุณค่าทางวรรณคดีของลิลิตเพชรมงกุฎแล้ว ผู้วิจัยยังจะได้วิเคราะห์ในประเด็นที่น่าศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอีก 2 ประการ คือ

1. ประเด็นเกี่ยวกับเวลาที่แต่ง เจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีใบบอกเวลาที่แต่งของงานชิ้นนี้ไว้ หนังสือที่กล่าวถึงลิลิตเพชรมงกุฎจึงได้แต่สันนิษฐานไว้เพียงคร่าว ๆ ว่า ลิลิตเรื่องนี้แต่งขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี หรือมีเดิมนั้นก็จำกัดวงให้แคบลงเพียงก่อนหน้าที่จะแต่งอิเหนาคำฉันท์ คือ ในระหว่าง พ.ศ. 2310 - 2322 ผู้วิจัยเชื่อว่าถ้าได้ศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังก็อาจจะบอกได้แน่ชัดกว่านี้ว่า ลิลิตเพชรมงกุฎน่าจะแต่งขึ้นในระยะเวลาช่วงใด

2. ประเด็นเกี่ยวกับที่มาของเรื่อง เนื้อเรื่องของลิลิตเพชรมงกุฎไปพ้องกับนิทานเรื่องหนึ่งในหนังสือนิทานเวตาลฉบับภาษาไทยของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ซึ่งเป็นหนังสือที่แต่งขึ้นในสมัยหลัง นิทานเวตาลนั้นเป็นนิทานที่แปลมาจากนิทานสันสกฤต

ชุดหนึ่งโดยใช้ต้นฉบับภาษาอังกฤษของ เซอร์ ริชาร์ด, เอฟ. เบอร์ตัน แต่ยังไม่มีการ
 สืบสาวถึงที่มาของลิลิตเพชรมงกุฎไว้อย่างแน่ชัด หนังสือประเภทประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่
 จึงกล่าวถึงที่มาของลิลิตเพชรมงกุฎไว้อย่างคลุมเครือว่าคัดแปลงมาจากนิทานอินเดียเรื่อง
 พระเจ้าวิกรมทิตยกับเวตาลบ้าง นิทานเวตาลบ้าง ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าจะได้
 ค้นคว้าให้ไ้ความแน่นอนว่าที่มาของเนื้อเรื่องของลิลิตเพชรมงกุฎคือหนังสือฉบับใดแน่

ขอบเขตของการวิจัย

เนื่องจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นการศึกษางานประพันธ์เพียงชิ้นเดียว ผู้วิจัยจึงจะ
 พยายามศึกษาลิลิตเพชรมงกุฎในแง่ต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะหยิบยกมาวิเคราะห์ได้
 ตั้งแต่การสอบทานต้นฉบับตัวพิมพ์ การสืบหาต้นเค้าที่มาของเรื่อง การวิเคราะห์ลักษณะการ
 แต่งคำประพันธ์ ตลอดจนการวิเคราะห์เนื้อเรื่อง อนึ่ง การวิเคราะห์ในแต่ละด้านก็จะ
 พยายามให้ละเอียดที่สุดเท่าที่จะทำได้ เป็นต้นว่า การสืบหาต้นเค้าที่มาของเรื่องก็จะ
 ไม่เพียงแต่สืบให้ไ้ความมาจากนิทานเรื่องใดเท่านั้น แต่จะพยายามค้นคว้าให้ไ้ความมาจาก
 หนังสือฉบับสำนวนของผู้ใด หรือด้วยวิธีใดอีกด้วย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการวิจัยไว้ดังนี้

1. กำหนดโครงร่างของวิทยานิพนธ์
2. ค้นคว้า รวบรวม และเรียบเรียงประวัติและงานของเจ้าพระยา
 พระคลัง (หน) โดยละเอียดเท่าที่มีหลักฐานอ้างอิง
3. สอบทานต้นฉบับตัวเขียนของลิลิตเพชรมงกุฎ
4. ศึกษาวรรณคดีสันสกฤตประเภทนิทาน และนำมาเปรียบเทียบับลิลิต
 เพชรมงกุฎ เพื่อวินิจฉัยที่มาของลิลิตเพชรมงกุฎ
5. ศึกษาแนววรรณคดีวิจารณ์แบบตะวันตกเพื่อนำมาประยุกต์ในการวิเคราะห์
 เนื้อเรื่องของลิลิตเพชรมงกุฎ
6. ศึกษาเชิงวิเคราะห์ลักษณะการแต่งของลิลิตเพชรมงกุฎโดยละเอียด
7. รวบรวมผลที่ได้จากการวิจัยและนำเสนอเป็นบท ๆ